

Л.В. Козак,

старший науковий співробітник НДЛ освітології Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук

КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВИКЛАДАЧА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Козак Л.В.

КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВИКЛАДАЧА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито сутність понять «інноваційна діяльність», «інноваційна професійна діяльність викладача дошкільної педагогіки і психології», «компетентність», «інноваційна компетентність»; розглянуто складові інноваційної компетентності; визначено компетентності майбутнього викладача дошкільної педагогіки і психології у сфері інноваційної професійної діяльності.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційна професійна діяльність викладача, компетентність, інноваційна компетентність, компетенції.

Kozak L.V.

COMPETENCES OF PRESCHOOL PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY FUTURE TEACHER IN INNOVATIVE PROFESSIONAL ACTIVITIES

The article reveals the essence of the concept of "innovative activity", "innovative professional activity of the Preschool Pedagogy and Psychology teacher", "competence", and "innovative competence"; examines the components of the innovative competence; defines competence of future teacher in preschool pedagogy and psychology in innovative professional activity.

Key words: innovative activity, teacher's innovative professional activity, competence, innovative competence, competencies.

Козак Л.В.

КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ДОШКОЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ В СФЕРЕ ИННОВАЦИОННОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье раскрыта сущность понятий «инновационная деятельность», «инновационная профессиональная деятельность преподавателя дошкольной педагогики и психологии», «компетентность», «инновационная компетентность»; рассмотрено составляющие инновационной компетентности; определено компетентности будущего преподавателя дошкольной педагогики и психологии в сфере инновационной профессиональной деятельности.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационная профессиональная деятельность преподавателя, компетентность, инновационная компетентность, компетенции.

В умовах інтеграції, інформатизації та технологізації освіти, посиленні ролі знань та практичного досвіду для розвитку сучасного суспільства підвищуються вимоги до професійної підготовки викладачів вищих навчальних закладів щодо їхньої кваліфікації, компетентності та конкурентоспроможності на ринку праці, здатності не тільки адаптуватися в сучасній системі освіти, але й творчо брати участь в її розвитку, виявляти ініціативу і самостійність. При цьому варто відзначити велику соціальну значущість викладачів дошкільної педагогіки і психології, оскільки саме вони виконують замовлення суспільства щодо підготовки інноваційних педагогів для дошкільної освіти. З огляду на це, особливого значення набуває компетентність майбутнього викладача

дошкільної педагогіки і психології у сфері інноваційної професійної діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема формування професійної компетентності педагога висвітлюється у роботах таких науковців, як: Г.В. Беленької, І.Г. Єрмакова, Н.В. Кузьміної, А.К. Маркової, Е.І. Рогова, В.О. Сластьоніна, Н.Ф. Талізіної, Ю.Г. Татура, А.В. Хуторського, В.М. Шепеля та ін. Специфіка інноваційної компетентності педагога знайшла відображення у працях І.М. Дичківської, О.М. Ігнатюк, Л.О. Петриченко, Л.В. Штефан та ін. Однак у межах підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології ці питання на сьогодні залишаються ще недостатньо вивченими.

Педагогічна значущість досліджуваної проблеми обумовила мету статті, яка полягає у визначенні компетентностей майбутнього викладача дошкільної педагогіки і психології у сфері інноваційної професійної діяльності.

Науковці розглядають поняття «інноваційна діяльність» у різних аспектах, а саме: як вищий ступінь педагогічної творчості, педагогічного винахідництва, введення нового в педагогічну практику (Н.І. Клокар, О.Г. Козлова); як здатність до генерації ідей, їх втілення, аналізу моніторингових даних та продукування нової педагогічної ідеї (Л.М. Ващенко); як експериментальну і пошукову діяльність педагогічних працівників з метою розроблення, експерименту, апробації, впровадження і застосування педагогічних інновацій (В.М. Малихіна); як творчу педагогічну діяльність, спрямовану на прогресивні зміни й розвиток навчально-виховного процесу, формування якісно іншого педагогічного знання та якісно іншої педагогічної практики (І.М. Дичківська, Л.О. Петриченко); як діяльність, зорієнтовану на зміну і розвиток оточуючого середовища і самої особистості (О.М. Ігнатович).

На основі сучасних тлумачень поняття «інноваційна діяльність» можемо визначити її характерні особливості, а саме: налаштованість викладача на творчий пошук упровадження новітніх досягнень психолого-педагогічної науки у повсякденну практику, вивчення, узагальнення і поширення інноваційного педагогічного досвіду, прагнення до створення, освоєння та застосування нових педагогічних технологій, активних форм і нових методів організації навчально-виховного процесу, розвиток інноваційної особистості майбутнього фахівця. Відповідно *інноваційна професійна діяльність викладача дошкільної педагогіки і психології* розглядається нами як комплексна багатofункціональна творча діяльність, спрямована на організацію взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу та забезпечення розвитку інноваційної особистості студента, формування його готовності до застосування, розробки та впровадження педагогічних інновацій у систему дошкільної освіти, а також інноваційний професійний та особистісний саморозвиток викладача, його здатність до створення і застосування новацій, як у вищому навчальному закладі, так і у дошкільних закладах освіти.

Сучасні тенденції виконання професійних функцій актуалізують самостійність та відповідальність викладача, його здатність самоідентифікації власних професійних та освітніх потреб в умовах інноваційних перетворень суспільства. Підґрунтям концепції модернізації сучасної освіти є компетентнісний підхід, який складається з нових конструктів освіти: компетентностей, компетенцій та метапрофесійних якостей.

Як свідчить проведений аналіз наукових джерел, більшість авторів під компетентністю розуміють загальну здатність і готовність особистості до дії, що ґрунтуються на знаннях і досвіді, які набуті завдяки навчанню і вихованню. При цьому «поняття компетентності включає в себе не тільки когнітивну складову, а й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову; систему ціннісних орієнтацій, звички» [3, 110–111].

На думку педагогів, саме набуття життєво важливих компетенцій / компетентностей може дати людині можливості орієнтуватися у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти. Відмінність компетентного фахівця від кваліфікованого, зазначають вчені, в тому, що перший володіє не лише знаннями, вміння, навичками певного рівня, але і здатністю і готовністю реалізувати їх у роботі. Компетентний фахівець має бути здатний виходити за межі предмету своєї професії, а також повинен володіти творчим потенціалом для саморозвитку. Професійно розвиваючись, такий фахівець має можливість створювати щось нове (інноваційне) у своїй професії. Він здатний нести відповідальність за прийняте рішення, визначати цілі, виходячи із власних ціннісних орієнтирів.

У контексті сказаного стає зрозумілим, що завдання вищої педагогічної освіти полягає не в тому, щоб майбутні викладачі засвоїли той чи інший обсяг знань, а в тому, щоб зробити їх успішними з точки зору їх діяльності, навчити майбутнього викладача набувати індивідуальну компетентність у процесі професійної діяльності та у будь-якій сфері діяльності. При цьому, особливого значення набуває здатність і готовність майбутнього викладача реалізовувати одержані знання, вміння і навички у сфері інноваційної професійної діяльності.

Як зазначає І.М. Дичківська, багато проблем, що постають перед педагогами, які працюють в інноваційному режимі, пов'язані із низькою інноваційною компетентністю. Дослідниця розглядає інноваційну компетентність педагога як систему мотивів, знань, умінь, навичок, особистих якостей педагога, що забезпечує ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі з дітьми (І.М. Дичківська, 2004, с. 278). Однак відсутність складової щодо створення інновацій, на нашу думку, значно збіднює її розуміння. Цього недоліку позбавлене визначення, подане Л.О. Петриченко. Дослідниця визначає інноваційну компетентність учителя як «систему мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує здійснення ним усіх етапів інноваційної професійної діяльності: від моделювання та прогнозування до впровадження нововведення» (Л.О. Петриченко, 2007, с. 35). Л.В. Штефан розглядає інноваційну

компетентність інженера-педагога як «інтелектуальну характеристику, яка включає здатності розробки, освоєння та втілення інновацій практиці інженерно-педагогічної діяльності, що ґрунтуються на відповідних знаннях та вміннях фахівця, через сформованість необхідних особистісних якостей та досвіду» (Л.В. Штефан, 2010, с. 247).

Проведений аналіз визначень інноваційної компетентності дозволив з'ясувати її зміст і подати власне бачення цього питання. Компетентність викладача дошкільної педагогіки і психології у сфері інноваційної професійної діяльності ми розглядаємо як інтегровану якість, а саме поєднання знань, розуміння, умінь і здатностей особистості до створення і застосування новачок у підготовці фахівців дошкільної освіти, що забезпечують успішність інноваційної професійної діяльності, спрямованої на розвиток інноваційної особистості студента, а також інноваційний професійний та особистісний саморозвиток викладача.

Будь-яка компетентність є результатом інтеграції окремих компетенцій.

Як зазначає Г.В. Беленька, «компетенція — характеризує коло питань, у яких людина (педагог дошкільної галузі) має бути добре обізнаною, володіти знаннями та досвідом, а компетентність — характеризує суб'єкта діяльності і виявляється у володінні ним відповідними знаннями і здібностями, що дозволяють обґрунтовано міркувати про певну галузь та ефективно в ній діяти» (Г.В. Беленька, 2011, с. 21). Відповідно можна стверджувати, що у компетенціях компетентність деталізується та конкретизується, а їх інтеграція виступає характеристикою компетентності викладача.

Розглянемо структурні складові інноваційної компетентності.

На думку І.М. Дичківської, компонентами інноваційної компетентності педагога є поінформованість про інноваційні педагогічні технології, належне володіння їх змістом і методикою. Висока культура використання інновацій у навчально-виховній роботі, особиста переконаність у необхідності застосування інноваційних педагогічних технологій [2].

Петриченко Л.О. розглядає інноваційну компетентність учителя як сукупність певних метакомпетенцій, до яких відносить [5]: інформаційно-гносטיчну компетентність — обсяг світоглядних, психолого-педагогічних, науково-методичних знань для здійснення інноваційної діяльності, а також здатність для їх набуття; інтелектуально-творчу компетентність — володіння комплексом інтелектуально-логічних (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, конкретизація), а також інтелектуально-евристичних умінь (аналогія, фантазія, гнучкість, критичне

мислення); навички педагогічної імпровізації; регулятивну компетентність — цілепокладання та планування; мобілізація та стійка активність; оцінювання результатів діяльності; рефлексія; організаційно-комунікативну компетентність — емоційна стійкість; здатність до нестандартного, творчого вирішення завдань у процесі педагогічного спілкування; уміння встановлювати психологічний контакт; дієво-творчу компетентність — проєктивні, прогностичні, предметно-методичні, організаторські й експертні вміння й навички [5, 35–36].

Штефан Л.В. виділяє такі компетенції інноваційної компетентності інженера-педагога, як: аксіологічно-мотиваційну, процесуально-діяльну, дослідницько-рефлексивну, валеологічну, творчу, організаційно-впроваджувальну. Кожна з них має складну структуру, яка включає установчий, когнітивний, операційний та особистісний компоненти [6].

Проведений аналіз складових інноваційної компетентності дозволяє зробити висновок, що у сучасних наукових дослідженнях сутність єдиної за змістом структури інноваційної компетентності викладача не визначено.

У дослідженні ми виходимо з того, що компетентність майбутнього викладача дошкільної педагогіки і психології у сфері інноваційної професійної діяльності можна розглядати як сформованість певного набору компетенцій з готовністю реалізувати їх у професійній діяльності. Така компетентність виявляється в усвідомленні й прийнятті цілей і цінностей інноваційної діяльності викладача, обізнаності щодо педагогічних інновацій та інноваційних процесів у вищій та дошкільній освіті, привласненні образу структури інноваційної діяльності викладача, оволодінні змістом, формами, методами, засобами та технологіями інноваційної професійної діяльності, здатності до творчого мислення, активної особистісної позиції у реалізації інноваційних пошуків, позитивному ставленні до себе та обраної діяльності, прагненні до особистісного та професійного розвитку і самовдосконалення. З огляду на це, нами виділено такі компетентності викладача дошкільної педагогіки і психології у сфері інноваційної професійної діяльності, як:

— *ціннісно-мотиваційні*: прийняття цілей і цінностей інноваційної професійної діяльності викладача як особистісно-значущих; наявність пізнавального інтересу до педагогічних інновацій, бажання творчо ними оволодівати; усвідомлення потреби в розробці та реалізації педагогічних інновацій; сформованість потреби у постійному саморозвитку та самовдосконаленні через інноваційну діяльність;

— *когнітивні*: знання та розуміння сутності та специфіки інновацій, їх видів та ознак, особливостей інноваційної діяльності викладача,

інноваційних методів і технологій навчання; знання про суть педагогічного проектування та логіки побудови його етапів (здатність планувати навчальний процес відповідно до цілей навчання, психологічних закономірностей, оптимальних методів, прийомів); знання та розуміння індивідуально-типологічних особливостей студентів, способів ефективної взаємодії в системі «викладач-студент», «вихователь-дитина»;

— *дослідницькі*: здатність аналізувати інноваційні процеси у вищих навчальних закладах та закладах дошкільної освіти; добирати і професійно застосовувати під час пошуку «інноваційної» інформації наукові методи дослідницької діяльності; формулювати і описувати інноваційну проблему; вміння діагностувати власну діяльність та рівень розвитку особистості студента; визначати мету, об'єкт, предмет, робочу гіпотезу, завдання дослідження; планувати педагогічний експеримент; обґрунтувати й експериментально перевірити висунуту інноваційну ідею; аналізувати результати своєї дослідницької діяльності, робити необхідні висновки;

— *проектувальні*: знання, вміння та здатність формулювати цілі і завдання розробки й застосування нововведення; прогнозувати зміни, труднощі, засоби досягнення цілей, позитивні і можливо негативні сторони реалізації нововведення; моделювати навчально-виховний процес відповідно до цілей навчання, освітніх стандартів, нових прогресивних методів і прийомів керівництва навчальною, пошуковою і педагогічною діяльністю студентів; відбирати та структурувати зміст навчального матеріалу, співвідносити навчальний матеріал з рівнем пізнавального і життєвого досвіду студентів; відбирати інноваційні методи і прийоми керівництва навчальною діяльністю студентів на заняттях різних типів і видів; використовувати ІКТ для вирішення освітніх завдань; розробляти навчально-методичні матеріали для розвитку інтелектуально-духовного та творчого потенціалу особистості студента; ефективно поєднувати засоби, методи, форми контролю якості навчально-виховної роботи; розробляти проекти виховних заходів та просвітницькі програми, враховуючи культурно-освітні запити студентів для підвищення їх культурно-освітнього рівня;

— *організаційно-комунікативні*: вміння та здатність організувати освітньо-виховний процес на засадах особистісно орієнтованої освіти; реалізовувати дослідно-експериментальну роботу; продуктивно застосовувати педагогічні нововведення; творчо і оптимально використовувати зміст, форми, методи, прийоми, засоби у практиці викладання фахових дисциплін у вищому навчальному закладі; створювати умови для спільної освітньо-виховної діяльності та наукової взаємодії; будувати конструктивні

взаємодії в діяльності «викладач-студент» відповідно до цілей навчання і виховання; формувати особистий інноваційний стиль діяльності;

— *особистісно-креативні*: знання основ педагогічної творчості, евристичних методів, основ винахідницької діяльності; вміння визначати актуальні педагогічні проблеми та виявляти чинники, що спричинили їх виникнення; здатність висувати гіпотези та оригінальні ідеї, долати інерцію мислення; самокритичність та альтернативність мислення; здатність контролювати емоційну сферу; розвинуті морально-вольові якості;

— *рефлексивні*: вміння аналізувати освітньо-виховні заходи та структуру інноваційної професійної діяльності викладача вищого навчального закладу; здійснювати самодіагностику, самоконтроль, самоаналіз, самооцінку та самокорекцію власної діяльності; визначати рівень своєї готовності до інноваційної педагогічної діяльності та шляхи його підвищення.

Оволодіваючи інноваційними професійними компетентностями викладачі збагачують і змінюють власну особистість. Такий підхід дає можливість констатувати, що вирішення проблеми підготовки майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності охоплює вирішення питання взаємодії майбутніх викладачів з інноваційною інформацією, інноваційною продукцією, інноваційними технологіями, інноваторами та інноваціями, в процесі якої відбувається взаємообмін, взаємозбагачення та саморозвиток. Крім того, можна стверджувати, що інноваційна готовність майбутніх викладачів має особистісно-творчу природу. Взаємодія майбутніх викладачів з інноваційним досвідом педагогів-інноваторів забезпечує інноваційну спрямованість, яка відображає результати розвитку інноваційної сфери у процесі інноваційної педагогічної діяльності [4]. Це робить можливим формування інноваційної особистості як студента, так і викладача.

Підсумовуючи викладене вище, ми дійшли таких висновків: інтегральним показником якості освіти є компетентність, яка визначається не просто як сума знань і умінь, а характеризує вміння людини мобілізувати отримані знання і досвід у конкретній ситуації; компетентність є результатом освіти, самоосвіти і саморозвитку майбутнього фахівця, вона визначається досвідом та індивідуальною здатністю людини, її прагненням до безперервної самоосвіти й самовдосконалення, творчим ставленням до справи; компетентність викладача дошкільної педагогіки і психології у сфері інноваційної професійної діяльності розглядаємо як інтегровану якість, динамічне поєднання знань, розуміння, умінь і здатностей особистості до створення і застосування новацій у підготовці фахівців дошкільної освіти, що забезпечують успішність інноваційної професійної діяльності, спрямованої на розвиток

новаційної особистості студента, а також інноваційний професійний та особистісний розвиток викладача. Складовими інноваційної компетентності викладача є ціннісно-мотиваційна, когнітивна, дослідницька, проектувальна, організаційно-комунікативна, рефлексивна компетентності, що розглядаються як необхідні для успішної діяльності викладача в сучасних умовах.

Усі вони тісно взаємозалежні, кожна наступна компетентність продуктивна лише за наявності попередньої, сформованої в достатньому обсязі. Компетентність викладача у сфері інноваційної професійної діяльності відображає готовність і здатність викладача професійно виконувати інноваційні педагогічні функції, потребу в постійній професійній самоосвіті й саморозвитку.

ДЖЕРЕЛА

1. *Беленька Г.В.* Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : монографія / Г.В. Беленька. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. — 320 с.
2. *Дичківська І.М.* Інноваційні педагогічні технології : Навчальний посібник / І.М. Дичківська. — К. : Академвидав, 2004. — 352 с.
3. Життєва компетентність особистості : Науково-методичний посібник / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен. — К. : Богдана, 2003. — 520 с.
4. *Ігнатович О.М.* Психологічні основи розвитку фахової інноваційної культури педагогічних працівників : монографія / О.М. Ігнатович. — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 288 с.
5. *Петриченко Л.О.* Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності в позааудиторній роботі [Текст] : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Петриченко Лариса Олексіївна ; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. — Х., 2007. — 240 с.
6. *Штефан Л.В.* Інноваційна компетентність інженера-педагога / Л.В. Штефан // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 22 (209), Ч. III, 2010. — С. 245–253.

REFERENCES

1. *Bielienska H. V.* Formuvannia profesiinoi kompetentnosti suchasnoho vykhovatelya doshkilnoho navchalnoho zakladu : monohrafiia / H. V. Bielienska. — K. : Kyiv. Un-t im. B. Grinchenka, 2011. — 320 s.
2. *Dychkivska I. M.* Innovatsiyni pedahohichni tekhnolohii : Navchalnyi posibnyk / I. M. Dychkivska. — K. : Akademyvdav, 2004. — 352 s.
3. Zhyttieva kompetentnist osobystosti : Naukovo-metodychnyi posibnyk / Za red. L. V. Sokhan, I. H. Yermakova, H. M. Nesen — K. : Bohdana, 2003. — 520 s.
4. *Ihnatovych O. M.* Psykholohichni osnovy rozvytku fakhovoi innovatsiinoi kultury pedahohichnykh pratsivnykiv : monohrafiia / O. M. Ihnatovych. — K. : Tsentr uchbovoi literatury, 2009. — 288 s.
5. *Petrychenko L. O.* Pidhotovka maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly do innovatsiynoi diialnosti v pozaaudytorniy roboti [Tekst] : dys... kand. ped. Nauk : 13.00.04 / Petrychenko Larysa Oleksiivna ; Kharkivskiyi natsionalnyi pedahohichniy un-t im. H. S. Skovorody. — Kh., 2007. — 240 s.
6. *Shtefan L. V.* Innovatsiyna kompetentnist inzhenera-pedahoha / L. V. Shtefan // Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka № 22 (209), Ch. III, 2010. — S. 245–253.

Прийнято до друку — кандидат педагогічних наук, доцент Н.О. Терентьєва